

УДК 364:061.27-027.564.2](477)

Гончар Л.К.,

ст. викладач кафедри соціальної роботи та практичної психології
АПСВТ,

Дмитрук Н.А.,

незалежний експерт-соціолог

До питання про основні тенденції благодійності в Україні на сучасному етапі

У статті висвітлюються актуальні проблеми розвитку благодійності та меценатства в Україні на сучасному етапі. Обґрунтовується важлива роль приватних благодійних фондів для «соціальної капіталізації», соціальної інтеграції і перетворення фінансового капіталу на соціальний капітал. Аналізуються основні тенденції вітчизняного ринку сучасної благодійності та чинників її інституціоналізації. Акцентується увага на причинах відсторонення пересічних українців від благодійності та приватної ініціативної філантропії.

Ключові слова: благодійність, благодійна активність громадян, приватна ініціативна філантропія, благодійний фонд.

Сьогодні примножуються дискусії та рефлексії щодо сутності, форм та методів, а також соціальних результатів сучасних проявів благодійності. Предметом наукових студій стають напрями методології дослідження добродійності, цілі благодійної діяльності, її соціальні функції, ефективність діяльності благодійних фондів, державна політика у сфері благодійності [1-6]. У цьому ракурсі найбільш цікавими є праці Рубена Апресяна, присвячені аналізу раціональності та легітимності організованої філантропічної діяльності, її соціальним наслідкам, розгляду мотиваційних передумов сучасних філантропів [7; 8]. Серед українських авторів заслуговують на увагу експертні коментарі та дослідження Анни Гулевської-Черниш щодо аналізу сучасного ринку благодійництва в Україні [9 – 12].

Відповідно до першого світового рейтингу благодійності гуманітарної організації CAF, що враховує три моделі благодійної поведінки – фінансові пожертвування, віддача власного часу на благодійність (волонтерство) та допомога незнайомим людям, – Україна посіла 150-е місце з 153: тільки 5% українців жертвують кошти на благодійність, 14% українців займаються волонтерською діяльністю і лише 19% українців надають допомогу ближньому [13]. Якщо взяти до уваги головний лейтмотив дослідження, «...чим більше людина задоволена своїм життям, тим більше вона схильна робити благодійні пожертвування», – громадяни України не задоволені своїм життям настільки, щоб бути спроможними займатися благодійністю [13, с. 31]. Думки експертів щодо цього рейтингу благодійності розділилися: одні називають його «дивно вдалим продуктом», ставлячи на чільне місце універсальність показників рейтингу та їх незалежність від політичного ладу, інші сумніваються в його якості, оскільки в основу рейтингу покладено показники, що мають суб'єктивну природу. Низькі місця у світовому рейтингу країн СНД (Молдова – на 100-у місці, Білорусь – на 106-у, Грузія – на 134-у, Російська Федерація – на 138-у), експертне співтовариство пояснює такими факторами як: нерозвинутість інфраструктури благодійності та пожертв у пострадянських суспільствах, загальна недовіра громадян до філантропічних організацій, а також низький рівень суспільної консолідації [14].

Нечисленні вітчизняні соціологічні дослідження з цієї тематики фіксують низький рівень благодійної активності українців, відсутність їх прагнення до підтримки добродійної діяльності різних фондів та організацій, залежність між готовністю проявити благодійність та фінансовим добробутом (чим кращим фінансовий стан громадянина, тим більше він

схильний до благодійної діяльності), спроможність перекладати відповідальність за благодійність на інших (насамперед, на державу й заможних громадян), а також відсутність довіри до організацій, що займаються благодійною діяльністю [7; 15; 16].

У загальній масі пересічні українці поки що демонструють скоріше відсторонення від благодійності, ніж орієнтованість на добродійність. Відсутність культури та практики благодійності в суспільстві межує з недовірою та підозрою до благодійних ініціатив у громадській думці.

Наприклад, благодійність приватних благодійних фондів та заможних людей поєднана з їх соціальним неприйняттям та критицизмом [17; 18]. Виною тому благодійність, яка враховує переваги, насамперед, благодійника, а також благоотримувачів. Доволі часто така благодійність орієнтована на зовнішню публічну комунікацію, масовані концепції позиціонування. Таким чином, благодійність стала скоріше інструментом політичного впливу або ж досягнення більш прозорого іміджу. Багато вітчизняних філантропів розглядають благодійність як вигідний майданчик, на якому відбувається їх презентація перед громадськістю та маскування інших інтересів та соціальних ролей. Дійсно, благодійна діяльність дозволяє частково позбутися негативних соціальних ролей, які не приймаються та відкидаються суспільством. Також благодійність дозволяє швидко трансформувати успіх і владу на соціальне визнання. Контексти та сфери благодійності є моральними і не обтяженими негативними маркерами у суспільній свідомості. Певною мірою філантропи отримують соціальне прийняття в тих сферах, де створюються вічні цінності та продукти, аргіюі прийнятні для суспільства – в освіті, охороні здоров'я, культурі, мистецтві тощо.

Подібна благодійність є орієнтованою на соціальний прибуток та певний ефект для їх власників і засновників. Так, приватні благодійні фонди – це вдалий інструмент «соціальної капіталізації», соціальної інтеграції, перетворення фінансового капіталу у соціальний капітал. Слід констатувати той факт, що досить часто «репутаційний ефект» благодійних ініціатив розглядається як матеріалізований результат діяльності саме таких благодійних фондів. Наприклад, нерідко приватні благодійні фонди українських політиків використовуються ними у передвиборній та післявиборній агітації, за що активно критикуються експертами, котрі ідентифікують подібну благодійність як «соціальну корупцію» та «політичне самогубство», а «...методи ведення передвиборчої кампанії дискредитують як самого політика, котрий роздає благодійні подачки з метою підкупу виборців, так і саму ідею добродійності як людської потреби творити добро безкорисно» [19].

Проте, таке використання благодійності не є приводом «...для того, щоб засуджувати благодійність саму по собі і відмовлятися від неї» [7, с. 58]. Багато в чому завдяки приватній ініціативній філантропії, що реалізується іменними благодійними фондами, здійснено структурування благодійності в нашій країні.

Ініціативи благодійних фондів та приватних благодійників є механізмом культивування мереж вітчизняних представників професійних еліт, експертів та промоутерів. Ініціативність і партнерство благодійних фондів із соціальними сферами та інституціями країни (у галузі культури, мистецтва, освіти, медицини, соціальних досліджень) сприяло їх екстенсивному об'єднанню на своїх ресурсних майданчиках [20; 21].

За останніх кілька років вітчизняні благодійні ініціативи набули чітких контурів, цілі та стратегії благодійних фондів стали більш диференційованими, спрямованими на вузькі теми та цільові групи, а також більш комплексними і багатоетапними у своїх проявах. Паралельно з активним розвитком власне українських форм та методів роботи благодійників запозичується та аналізується сучасна міжнародна практика реалізації благодійних ініціатив, орієнтована на розвиток повсякденної благодійності та залучення до благодійної діяльності молоді [22–24]. Зміцнюються зв'язки вітчизняних благодійних фондів зі статусними міжнародними партнерами, з якими реалізуються спільні соціальні проекти (ООН, ВООЗ, групою Світового банку, ЮНІСЕФ, ПРООН, Глобальним фондом для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією, приватними іноземними фондами) [25–27]. Сьогодні саме приватні благодійні Фонди залучають значні ресурси міжнародних благодійних організацій та донорів в нашу країну. Благодійні фонди орієнтуються на стратегії укладення

вигідного партнерства, промоутерства, розвиток попиту на повагу до соціальних ідей, які вони тиражують. ЗМІ спільно зі своїми власниками надають їм інформаційну підтримку, роблячи ініціативи та благодійні контексти наближеними для громадськості. За останні кілька років підвищився рівень організаційного розвитку благодійних ініціатив та інституцій. Сформувалося вітчизняне професійне середовище управлінців, кураторів та експертів благодійних ініціатив. Активно функціонує ніша «критиків» вітчизняних благодійних практик, які оцінюють їх недоліки та прорахунки, а також характер репутаційних придбань.

У цілому благодійні ініціативи набули раціональної спрямованості, зменшилася кількість «світських» («тусовочних») заходів, орієнтованих на збір благодійних коштів задля вирішення тієї чи іншої точкової соціальної проблеми.

Діяльність приватних благодійних фондів вплинула на розвиток мереж кооптованої громадянської благодійності. Зокрема, новим напрямом розвитку благодійності в країні став «краудфайтинг» – народне колективне фінансування цільових проєктів без залучення коштів профільних благодійних організацій та приватних спонсорів: тематичні проєкти-ініціативи виставляються на Internet-платформах для пошуку односторонніх, готових стати їх донорами. «Особливо актуальним краудфайтинг має стати в Україні, де бюджетні кошти освоюють переважно ті, хто їх розподіляє, а олігархи часто бачать у спонсорстві лише власну вигоду і швидко починають диктувати творцям свої умови» [28]. Створено українські прототипи краудфайтинг-Internet-платформ, котрі використовуються для збору коштів на реалізацію цільових тематичних проєктів. «За півроку на Спільнокошті було успішно реалізовано 8 проєктів. Всі вони зібрали 100% і більше від суми, яку просили. ... Загальна сума внесків, що зробили люди сьогодні, – це більше 150 тис. гривень» [29].

Також релігійні організації, звертаючи увагу на популярність благодійності світських осіб та організацій, інтенсивно активізували свою благодійну діяльність у напрямі популяризації її у більш сучасних формулюваннях і тим самим розширили сфери свого соціального служіння [30].

На сучасному етапі вітчизняний ринок благодійних послуг зміцнюється змістовно: збільшується частка «нової філантропії», яка орієнтована на раціональне використання благодійних ресурсів у контексті створення й підтримки людського капіталу та громадянських ініціатив [31; 32]. Критерії номінування вітчизняної благодійності удосконалюються, вона оцінюється з точки зору таких критеріїв як: ступінь актуальності її спрямованості, системності управління, орієнтації на результат, ефективності та результативності, прозорості вкладених інвестицій. Процедури вимірювання якості благодійності наближаються до еталонних методик оцінювання ефективності соціальних проєктів. Відходить у минуле оцінювання ефективності благодійних ініціатив, підпорядкована комунікаційним засобам їх популяризації. Благодійники намагаються відстежувати якісні зміни, що відбуваються в «підшефних» групах та сферах, благодійні фонди здійснюють спеціальні порівняльні заміри на основі офіційних статистик, або даних цільових досліджень. Наявність процедури оцінювання ефективності благодійних ініціатив вітчизняних фондів має пряму залежність від якості професіоналізму їх співробітників.

Попередній період був для представників професійних благодійних кіл простором «боротьби» з державою за її зацікавленість у розвитку благодійності. Наразі досягнута більша легітимізація благодійних ініціатив й більша легалізація прав на здійснення цих ініціатив. Завершення етапу інституціоналізації вітчизняних благодійних фондів збіглося зі створенням вітчизняного лобі благодійників під гаслом зменшення податкового навантаження на одержувача благодійної допомоги. Вітчизняні благодійні інституції домоглися удосконалення системи правил надання благодійної допомоги, отримали більш досконалі інструменти досягнення своїх цілей, – відбулося зрівняння соціальної допомоги від держави та допомоги від благодійних організацій, розширилися напрями надання благодійної допомоги, введено благодійний сервітут, легалізовано ендаумент [33, 34].

Сьогодні багато хто розуміє, що «благодійні ініціатори пропонують більш ефективні механізми розподілу суспільного капіталу, ніж державні структури» [35]. Таким чином,

можна стверджувати, що українським благодійникам вдалося отримати «зелене» світло від держави взамін на їх допомогу у вирішенні складних соціальних проблем.

Література:

1. Свердлова А. Л. Меценатство в России как социальное явление / А.Л. Свердлова // Социологические исследования. – 1999. – № 7. – С. 134 – 137.
2. Благотворительность в России. Исторические и социально-экономические исследования / под ред. О. Л. Лейкинда, А. В. Орловой, Г. Н. Ульяновой. – СПб.: Лики России, 2003. – 630 с.
3. Матяж С.В. Досвід зарубіжних країн у сфері державного регулювання меценатської діяльності. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/naukrprac/politics/2008/79-66-26.pdf. – Назва з екрана.
4. Вінніков О. Ю. Як здійснювати благодійну діяльність в Україні згідно з новим Податковим кодексом / О. Ю. Вінніков, М. В. Лацiba; Укр. незалеж. центр політ. дослід., Мережа розвитку европ. права. – К.: Агентство «Україна», 2011. – 124 с.
5. Донік О.М. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.) / О.М. Донік // Український історичний журнал. – 2005. – №4. – С. 160 – 174.
6. Доброчинність в Україні: минуле, сучасне, майбутнє / за ред. В. Халецького, О. Семашко, Л. Думи. – К.: Ресурсний центр розвитку громадських організацій «Гурт», 1998. – 38 с.
7. Рубен Грантович Апресян. Дилеммы благотворительности / Р. Г. Апресян // Общественные науки и современность. – 1997. – № 6. – С. 56-67.
8. Рубен Грантович Апресян. Филантропия: милостыня или социальная инженерия? / Р. Г. Апресян // Общественные науки и современность. – 1998. – № 5. – С. 51- 60.
9. Анна Гулевська-Черниш. Європейська благодійність: ми і вони / Анна Гулевська-Черниш, Анатолій Заболотний // Дзеркало тижня. – 2013. – № 4. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/socium/evropeyska-blagodiynist-mi-i-voni.html>. – Назва з екрана.
10. Гулевська-Черниш Анна Багатолика добродійність України: чи можна відродити довіру? / Анна Гулевська-Черниш // Дзеркало тижня. – №10, 15 березня 2013. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/socium/bagatolika-dobrodiynist-ukrayini-chi-mozhna-vidrodit-doviru_.html. – Назва з екрана.
11. Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами соціологічного дослідження) / за ред. А.В. Гулевської-Черниш. – К.: Книга плюс, 2008. – 120 с.
12. Практика благодійної діяльності бізнес-компаній в Україні: сучасний досвід (звіт за результатами дослідження) / А. Гулевська-Черниш, Д. Непочатова, Л. Паливода, С. Шендеровський; за заг. ред. А. Гулевської-Черниш. – К.: Салютіс, 2010. – 60 с.
13. Мировой рейтинг благотворительности – 2010. – Режим доступу: http://www.cafRussia.ru/CAFRussia/research/research_worldgivingindex/. – Назва з екрана.
14. Комментарии экспертов. – Режим доступу: http://www.cafRussia.ru/files/blocks/expert_comments.doc. – Назва з екрана.
15. Благотворительность по-украински / Вып. 2: Кто нуждается в помощи и кто ее реально получает? – Режим доступу: <http://ratinggroup.com.ua/ru/products/politic/data/entry/13948/>. – Назва з екрана.
16. Благодійність по-українськи / Вып. № 1: Допомогти в новорічні свята! – Режим доступу: <http://www.ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/13944/>. – Назва з екрана.
17. Пінчук обіцяє віддати більшу частину статку на добродійність // Українська правда. – 2012. – 26 січня 2012. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/01/26/6935054/>. – Назва з екрана.
18. Ігор Дебенко. Імітована благодійність. – Українська правда, 28 травня 2012. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/05/28/6965411/>. – Назва з екрана.
19. Фонд Братьев Кличко разделяет благотворительность и политику. – Режим доступу: <http://klitschko-brothers.com/novosti/fond-bratev-klichko-razdeljaet-blagotvoritelnost-i-politiku.html>. – Назва з екрана.
20. Олеся Островська-Люта: «Ми хочемо розворушити музейне середовище». – Prostir.museum, 15 листопада 2012. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/25113>. – Назва з екрана.
21. Александр Фельдман является инициатором ряда крупных благотворительных проектов в социальной, культурной и межнациональной сферах / Персональный сайт Александра Фельдмана. – Режим доступу: feldman.org.ua/bio. – Назва з екрана.
22. Новогодние открытки доброты. – 12.12. 2012. – Режим доступу: <http://www.antiAids.org/ru/about/news/11733>. – Назва з екрана.

24. 50 лучших украинских клубов проведут тематические вечеринки во Всемирный день борьбы со СПИДом. – 30.11.2012. – Режим доступа: <http://www.antiaids.org/ru/about/news/11419>. – Назва з екрана.
25. В Украине началась серия молодежных квестов, посвященных борьбе со СПИДом. – 26.03.2012. – Режим доступа: <http://www.antiaids.org/ru/projects/infocampaign>. – Назва з екрана.
26. Фонд Елены Пинчук «АНТИСПИД»: Партнёры. – Режим доступа: <http://www.antiaids.org/ru/about/partners>. – Назва з екрана.
27. Программа «Остановим туберкулез в Украине». – Режим доступа: http://www.fdu.org.ua/health/stop_tb_ukraine. – Назва з екрана.
28. Глобальна Ініціатива Клінтона. – Режим доступа: <http://pinchukfund.org.ua/projects/12/>. – Назва з екрана.
29. Анна Григораш Народне фінансування. Як українці збирають гроші на свої проекти за кордоном. – Українська правда. Життя, 01.03.2013. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/03/1/122203/>. – Назва з екрана.
30. Анна Григораш Де просити гроші на науку і благодійність. Спільнокошт по-українськи. – Українська правда. Життя, 5 березня 2013. – Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/03/5/122512/>. – Назва з екрана.
31. Украинские Церкви усиливают сотрудничество в сфере социального служения и благотворительности. – Режим доступа: <http://prochurch.info/index.php/news/more/17527>. – Назва з екрана.
32. КСО: life:) сосредоточился на образовании молодежи и помощи неимущим. – 30 января 2013. – Режим доступа: <http://delo.ua/business/kso-life-sosredotochilsja-na-obrazovanii-molodezhi-i-romoschi-neim-196058/>. – Назва з екрана.
33. Аспен-Украина. – Режим доступа: <http://pinchukfund.org/ru/projects/7/Завтра.UA>. – <http://pinchukfund.org/ru/projects/9/>. – Назва з екрана.
34. Меморандум благотворителей Украины. – Режим доступа: <http://www.fdu.org.ua/ru/news/372>. – Назва з екрана.
35. Синергия в поддержку милосердия. – Режим доступа: <http://www.dislife.ru/flow/theme/8724/>. – Назва з екрана.
36. Благотворители продвигают изменения в системе налогообложения. – Режим доступа: http://www.ukrudprom.ua/digest/Blagotvoriteli_prodvigayut_izmeneniya_v_sisteme_nalogooblogenyia.html. – Назва з екрана.

Гончар Л.К., старший преподаватель кафедры социальной работы и практической психологии АТСОТ, Дмитрук Н.А., независимый эксперт-социолог

К вопросу об основных тенденциях благотворительности в Украине на современном этапе. В статье освещаются актуальные проблемы развития благотворительности и меценатства в Украине на современном этапе. Обосновывается роль частных благотворительных фондов для «социальной капитализации», социальной интеграции и превращения финансового капитала в социальный капитал. Анализируются основные тенденции отечественного рынка современной благотворительности и факторов ее институционализации. Акцентируется внимание на причинах отстранения украинских граждан от благотворительности и частной инициативной филантропии.

Ключевые слова: благотворительность, благотворительная активность граждан, частная инициативная филантропия, благотворительный фонд.

Honchar L.K., Lecturer of the Department of Social Work and Practical Psychology, Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Dmytruk N.A., independent expert-sociologist

To the question of the main trends of charity in Ukraine at present stage. The article deals with topical issues of charity and philanthropy in Ukraine today. The Authors of the article focus on the important role of private Charitable Funds for «social capitalization», social integration and financial capital transformation into social capital. Also, the article deals with major trends of modern philanthropy and factors of its institutionalization in the domestic market. The Authors emphasize the causes of Ukrainian Citizens` reluctance for charity and private philanthropy initiative.

Key words: charity, charitable citizens` activity, private initiative philanthropy, charitable fund.